

O VJERODOSTOJNOSTI NARODNOG PREDANJA O SARAJEVSKOM ŠEJHU AJNI-DEDEU

Sažetak

Narodno usmeno predanje je smrt dvaju sarajevskih derviša, Ajni-dede i Šemsi-dede, smještalo u 866. hidžretsku, odnosno 1461/62. godinu. Na osnovu navoda iz djela *Silsiletü 'l-muḳarrebīn ve menāḳıbu 'l-müttekīn* beogradskog muftije Muniri-efendije može se utvrditi da je Ajni-dede umro cijelo stoljeće kasnije, između 1563. i 1565. godine. Ajni-dede bavio se u svojoj mladosti krojačkim zanatom. Iz Sarajeva otišao je u Istanbul i usavršavao se u tesavufu kod derviškog šejha Erdebili Sinan-efendije. Tokom boravka u Istanbulu imao je priliku doći u blizinu velikog vezira Ibrahim-paše. Nakon povratka u Sarajevo vjerojatno je bio šejh Gazijske tekije. Drugi derviš kojeg spominje narodna predaja, Šemsi-dede, najvjerovatnije nije ni postojao.

Ključne riječi: Sarajevo, Ajni-dede, Šemsi-dede, Gazijska tekija, narodno predanje.

Narodno predanje kazuje da su derviši Ajni-dede i Šemsi-dede pali u borbi kada je sultan Mehmed Fatih 1463. godine sa svojom vojskom osvajao područje na kojem se razvilo današnje Sarajevo.¹ Nad njihovim grobovima podignuto je turbe koje je narod prozvaio Gaziler (Gazijsko) turbe. Pored turbeta nalazila se Gaziler (Gazijska) tekija. Gazijska tekija i Gazijsko turbe porušeni su 1950. godine, a nišani sa grobova ove dvojice derviša preneseni su u harem Hadim Ali-pašine džamije. Prema natpisima na njihovim nišanima, koje je Sejfudin Kemura preveo 1911. godine, Ajni-dede i Šemsi-dede poginuli su 866/1461-62. godine. Kemura je također predstavio i dokumente, odnosno pisane spomenike koji se odnose na njihovo turbe. Prvi dokument je spjev, odnosno predavka pjesnika i kadije Mehmeda Nergisija u kojoj on moli bosanskog beglerbega da se popravi turbe koje je bilo u ruševnom

1 O narodnom predanju o Ajni-dedeu i Šemsi-dedeu v. Esmā Smailbegović, *Narodna predaja o Sarajevu*, Sarajevo: Institut za jezik i književnost, 1986, str. 178; Vlajko Palavestra, *Legende iz starog Sarajeva*, Zemun: Most Art, 2. izdanje, 2003, str. 16. Nije mi bila dostupna knjiga Amira Ljubovića, *Sarajevo između legendi i historije*, Sarajevo: Udruženje Urban, 2020.

stanju. Drugi dokument je prijepis carskog berata koji je 19. rebiul-ahira 1231/19. marta 1816. godine zaveden u sidžil sarajevskog kadije. Izvjesni Derviš Ibrahim ovim je beratom postavljen za čuvara turbeta.²

Skoro dvadeset godina nakon pojavljivanja Kemurinog rada Vladislav Skarić je posumnjao u vjerodostojnost narodnog predanja, odnosno u tačnost navoda preuzetih u dokumente koje je izdavala osmanska administracija i u prilog tome iznio uvjerljive argumente. Skarić je naveo da se Gazijsko turbe prvi put spominje u Kemal-begovoj vakufnami iz 945/1538-39. godine, ali da se imena ovih dvaju derviša ne spominju u njoj. Skarić je smatrao da je upitan datum Ajni-dedeove i Šemsi-dedeove smrti. Naime, na nišanima uklesana je 866. hidžretska godina kao datum njihove smrti. Iz tog datuma proizlazi da su oni poginuli na tom mjestu prije Fatihovog pohoda na Bosnu, pa nišani ne mogu potjecati iz tog vremena, nego su napravljeni znatno kasnije. Skarić je pretpostavio da je Nergisi ne samo sastavio i podnio molbu bosanskom beglerbegu radi obnove Gazijskog turbeta, nego je sastavio i natpise na nišanima, ravnajući se prema onome što je kazivalo narodno predanje, odnosno prema onome što je svojevremeno čuo od ljudi. Važan podatak za rasvjetljavanje Ajni-dedeove biografije Skarić je pronašao u sidžilu sarajevskog kadije iz 1565/66. godine. U njemu su spomenute Fatima, kći Ajni-dedeova, i njezina kćerka, odnosno Ajni-dedeova unuka Šemsa.³ Skarićeve argumente u pogledu datiranja natpisa na nišanima – uz gotovo doslovno preuzimanje njegove argumentacije, ali bez spominjanja njegovog rada – ponovno je naveo Mehmed Mujezinović 1954. godine.⁴

Uprkos Skarićevim argumentima, predaja da su Ajni-dede i Šemsi-dede poginuli prilikom Fatihovog osvojenja Bosne i kasnije je navođena, bez dovođenja u pitanje njezine vjerodostojnosti. Džemal Čehajić je pisao da su derviši Šemsi-dede i Ajni-dede pali u borbi kada je sultan Mehmed Fatih osvojio Bosnu, a u pogledu tarikata ovih dvaju derviša također se držao narodnog predanja koje kaže da su Ajni-dede i Šemsi-dede bili nakšibendije.⁵ U svojoj monografiji o Sarajevu u 16. stoljeću Behija Zlata bavi se ovim natpisima i, pozivajući se na Čehajića, usvojila sve ono što je kazivalo

2 Sejfudin Kemura, „Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe”, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 23, Sarajevo, 1911, str. 185-186.

3 Vladislav Skarić, „Postanak Sarajeva i njegov teritorijalni razvoj u 15. i 16. stoljeću”, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XLI/1929, sv. 2, Sarajevo, 1929, str. 45-46. O Mehmedu Nerkesiju v. Sabaheta Gačanin, „Literarna pisma Nergisija kao izvor za rekonstrukciju biografskih i društvenih okolnosti u 17. stoljeću”, *Radovi (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, 7, Sarajevo, 2020, str. 67-80.

4 Mehmed Mujezinović, „Nekoliko nevjerodostojnih turskih natpisa u Sarajevu”, *Naše starine*, 2, Sarajevo, 1954, str. 218-219.

5 Džemal Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo: Orijentalni institut, 1986, str. 34.

narodno predanje.⁶ Nedavno se Ines Aščerić-Todd podrobnije posvetila natpisima na nišanima Ajni-dedea i Šemsi-dedea, ali i ona, osim ukazivanja na neke nedosljednosti, nije načinila korak naprijed u utvrđivanju vremena smrti ovih dvaju derviša.⁷ Aščerić-Todd je koristila i monografiju Nathalie Clayer o halvetijama na Balkanu, u kojoj se na dva mjesta nalazi i godina, odnosno vrijeme Ajni-dedeove smrti. Začudo, ona taj podatak nije uzela u razmatranje.⁸

Prikaz Ajni-dedeovog života nalazi se u djelu beogradskog muftije Munirija Beograđanina (Münirî Belğrādî) pod naslovom *Silsiletü 'l-muḳarrebîn ve menâkıbu 'l-mütteḳîn* (Rodoslovlje bogougodnika i predaje pobožnih).⁹ Hazim Šabanović i Nathalie Clayer iscrpno su se bavili Munirijevim životopisom. Šabanović je pretpostavljao da je Muniri rođen negdje u Bosni, a da je najviše škole završio u Carigradu. On je također pronašao da je Munirijevo pravo ime bilo Ibrahim ibn Iskender, pa je zaključio da je Muniri bilo samo njegovo književno ime (*mahlas*). Poslije završenog školovanja u Istanbulu Muniri je imenovan muderisom i muftijom u Beogradu, gdje je i umro.¹⁰ Clayer je iznijela osnovanu pretpostavku da je Muniri u mladosti živio u Sremskoj Mitrovici, da je bio mujezin (vjerovatno u Bajezid-begovoj džamiji) i da se poslije usavršavao u ezoterijskim (*batın*) i egzoterijskim (*zahir*) naukama kod svoga učitelja Vildan-efendije. To je moglo biti u Sofiji, Istanbulu ili u nekom drugom gradu. Ona, također, osnovano tvrdi da je Muniri umro između 1620. i 1625. godine.¹¹ Po Nihadu Dostoviću, koji se poziva na Taxhidina Bitićija, Muniri je umro između 1620. i 1628. godine.¹²

6 Behija Zlatar, *Zlatno doba Sarajeva: XVI stoljeće*, Sarajevo: Svjetlost, 1996, str. 192-193.

7 Ines Aščerić-Todd, *Dervishes and Islam in Bosnia: Suft Dimensions to the Formation of the Bosnian Muslim Society*, Leiden: Brill, 2015, str. 39-41.

8 Nathalie Clayer, *Mistiques, état et société: les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours*, Leiden: Brill, 1994, str. 128, 146.

9 Muniri Belgradi (Münirî Belğrādî), *Silsiletü 'l-muḳarrebîn ve menâkıbu 'l-mütteḳîn*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, br. 2819, fol. 132r-136v. Ovo Munirijevo djelo bilo je tema magistarskog rada koji je pod naslovom *Müniri-i Belğrādî ve Silsiletü 'l-muḳarrebîn Adlı Eseri* odbranio Taxhidin Bitići na Univerzitetu Marmara (Istanbul) 2001. godine. Zahvaljujem se Nihadu Dostoviću (Sarajevo), koji mi je ustupio kopiju ovog magistarskog rada. Izvode u transkripciji, koji se nalaze u ovom radu, dao sam prema rukopisu Munirijevog djela čije kopije posjedujem.

10 Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo: Svjetlost, 1973, str. 193-201.

11 Nathalie Clayer, „Münirî Belğrādî: Un représentant de la 'ilmiyye dans la région de Belgrade, fin XVIe - début du XVIIe siècle”, Sabine Prätor, Christoph Neumann (ur.), *Frauen, Bilder und Gelehrte. Festschrift für Hans Georg Majer*, İstanbul: Simurg, 2002, str. 549-568.

12 Nihad Dostović, „Beogradski muftija Münirî Belğrādî i hamzevije”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XLI, Sarajevo, 2020, str. 164.

Kako je već navedeno, Clayer je u svojoj monografiji o halvetijama na Balkanu saopćila godinu Ajni-dedeove smrti. Ona se, međutim, nije bavila usporedbom Munirijevih navoda o Ajni-dedeu i onoga što je o njemu sačuvalo narodno predanje.¹³ Kazivanje o Ajni-dedeovom životu Muniri je slušao od svoga šejha, Muslihudina iz Mitrovice (Sremska Mitrovica),¹⁴ a šejh Muslihudin od izvjesnog Kučuk Hasan-dede. Ajni-dede je u mladosti bio krojački šegrt u Sarajevu (*'Aynī Dedenüñ ibtidā-yı ḥālī derzilik şan'atında olub*). Jednog zimskog dana Ajni-dede je, idući ka kući svoga majstora, odnosno noseći njemu vodu, vidio grupu dječaka kako bacaju grudve snijega na nekog derviša. Ajni-dede je stao u odbranu derviša i rastjerao dječake. Ražalostio se zbog stanja ovog derviša, pa mu je od svoje majke donio nekoliko zimskih krušaka (*anasından bir iki kaç kış armudın alub dervişe getirür*).¹⁵ Na to je derviš kazao Ajni-dedeu da ga smatra sinom i da će se jednog dana ponovno sresti u Bursi. Ajni-dede je izučio zanat, a onda ga je obuzela želja da vidi Istanbul. Našao je suputnika i zaputio se u Istanbul. Putujući nekoliko dana, Ajni-dede i njegov suputnik svratili su kod nekog čovjeka u mjestu čije ime Muniri ne navodi. Kod njega su ostali nekoliko dana, a zatim su nastavili put. Kada su se od tog čovjeka opraštali, on je zamolio Ajni-dede da prenese njegove selame šejhu, odnosno piru, koji je bio maser u Davud-pašinom hamamu u Istanbulu (*Istanbula varduğuñuzda Dāvūd Paşa ḥammāmında bir pīr-i dellāk vardur ona benden selām edesiz*).¹⁶ Ajni-dede je stigao u Istanbul i našao pira. Sutradan je ovaj pir zajedno s Ajni-dedeom otišao da posjeti nekog drugog šejha. Predstavio je Ajni-dede, ali je šejh samo kazao da nije vrijeme, jer Ajni-dede je još mlad. Pir, koji je bio maser, kazao je da Ajni-dede ima sve predispozicije da bude promaknut za derviškog šejha i da su ga braća, odnosno derviši, poslali sa selamima, ali šejh nije ništa više rekao, pa su mu oni poljubili ruku i otišli. Ajni-dede je poslije toga sa svojim suputnikom neko vrijeme ostao u Istanbulu, a zatim je poželio da ode u Bursu. Oprostio se od svog suputnika i zaputio ka Bursi. Nakon što je stigao u Bursu, razgledao je grad neko vrijeme. Jednoga dana ugledao je kako se grupa dječaka skupila oko nekog derviša koji je jahao na magarcu. Ajni-dede se nije usudio da rastjera dječake, ali je pratio derviša. Kada je derviš izjahao iz grada, sjahao je s magarca i legao na travu na

13 Clayer, *Mistiques, état et société*, str. 128. U popisu literature Čehajićeve monografije o derviškim redovima nalazi se i ovo Munirijevo djelo, ali se Čehajić kod prikaza Ajni-dedeovog života ipak držao narodnog predanja. V. Čehajić, *Derviški redovi*, str. 246.

14 Šejh Muslihudin je vjerovatno bio Ajni-dedeov murid, odnosno halifa, i proveo je neko vrijeme u Sarajevu, a zatim se nastanio u Mitrovici. V. Clayer, *Mistiques, état et société*, str. 128.

15 Müniri Belgradi, *Silsiletü 'l-muḳarrebīn*, fol. 132r.

16 Müniri Belgradi, *Silsiletü 'l-muḳarrebīn*, fol. 132v.

nekoj livadi. Ajni-dede mu je prišao, a derviš mu je rekao: „Dobro došao sine, stigao si na vrijeme!” (*oğul hōş geldüñ deminde yetişdüñ*).¹⁷ Zatim je Ajni-dedeu rekao da treba otići u Istanbul i stupiti u službu Erdebili Sinan-efendije, što je Ajni-dede i uradio. Muniri je također naveo kako je Ajni-dede dobio ime Ajni. Stari Ibrahim-paša (*Eski İbrāhīm Paşa*)¹⁸ usnio je san i kada mu ga je Ajni-dede protumačio, Ibrahim-paša je uzviknuo: *'Aynīdür dedem 'aynīdür!* („Sve je tako moj dede, baš tako!”).¹⁹ Muniri navodi da se Ajni-dede naposljetku odlučio vratiti u svoj zavičaj gdje je, upućujući ljude na put tesavufa, živio sve do svoje smrti. Muniri piše da je izvjesni Nasuh-baša, koji je živio u Visokom, bio razlogom da se Ajni-dede vrati u Sarajevo. Nasuh-baša bio je opčinjen nebom i zvijezdama. Danju bi spavao, a noću posmatrao nebo. Jedanput je razmišljao o svom životu, smatrao je da je prošao uzalud pa je zaplakao, i tada se na nebu pojavio bijeli oblak iz kojega se javio glas koji mu je kazao da su mu svi grijesi oprošteni i da će mu iduće godine doći jedan bogougodnik koji će njega, Nasuh-bašu, izvesti na put istine. Ovaj bogougodnik bio je Ajni-dede. Ajni-dede se iduće godine vratio u Bosnu, otišao u Visoko i našao Nasuh-bašu. Ajni-dede bio je uzrokom (*sebeb*) da je Nasuh-baša postao derviš.²⁰ Bitići navodi da je Ajni-dede umro u Visokom.²¹ Međutim, iz Munirijevih navoda može se zaključiti da je Ajni-dede nakon povratka iz Istanbula u Bosnu samo neko vrijeme proveo u Visokom, ali ne da je i umro u ovoj kasabi.

Munirijevi navodi o Ajni-dedeovom životu ogrnuti su u alegoričko ruho svojstveno derviškim kazivanjima, ali ako odgrnemo to ruho, možemo izdvojiti nekoliko ključnih podataka. Muniri navodi da je Ajni-dede bio krojački šegrt u Sarajevu i da je u Sarajevu živjela i njegova majka. To ne mora bezuvjetno značiti da je Ajni-dede bio rođen u Sarajevu i da je porijeklom Bošnjak, premda se ta mogućnost ne može isključiti. Ajni-dede je bio pripadnik derviškog reda halvetija, odnosno ogranka halvetije-sunbulije čiji je rodonačelnik bio Sunbul Sinan-efendija. Ajni-dedeov šejh, dakle učitelj

17 Münîrî Belğrâdî, *Silsiletü 'l-muḳarrebîn*, fol. 133v.

18 Ovdje se misli na velikog vezira Ibrahim-pašu, koji je od 1523. do 1536. godine bio na položaju velikog vezira. Up. Feridun Emecen, „İbrāhīm Paşa, Makbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi*, XXI, İstanbul, 2000, str. 333-335. Muniri upotrebljava ime „stari” Ibrahim-paša da bi ga razlikovao od Ibrahim-paše, koji se na prijelazu od 16. u 17. stoljeće tri puta nalazio na položaju velikog vezira. Up. Nezihi Aykut, „Damad İbrāhīm Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, 1993, str. 440-441.

19 Münîrî Belğrâdî, *Silsiletü 'l-muḳarrebîn*, fol. 134r; također v. Clayer, *Mistiques, état et société*, str. 150, bilj. 30.

20 Na osnovu Munirijevih navoda (*Silsiletü 'l-muḳarrebîn*, fol. 136v) može se pretpostaviti da je Nasuh-baša u Visokom osnovao zaviju, odnosno tekiju (*ḳaṣaba-ı mezbûrda bir gûşeye ḳanâ'at ihtiyâr edüb*).

21 Bitići, *Münîrî-i Belğrâdî*, str. 61.

u tesavufu, bio je Erdebili Sinan-efendija. Erdebili Sinan-efendija bio je u Tebrizu murid (sljedbenik) šejha Omera Rušenija, koji ga je poslao u Istanbul da služi šejhu Sunbul Sinan-efendiji.²² Erdebili Sinan-efendija je kasnije i sam podučavao ljude tesavufu u svojoj zaviji koja se, kako je već naprijed navedeno, nalazila u blizini Aja Sofije. Služenje šejhu Erdebili Sinan-efendiji omogućilo je Ajni-dedeu da stupi u kontakt s ljudima iz najviših krugova osmanske vlasti.²³ Tako je Ajni-dede mogao doći u dodir i s velikim vezinom Ibrahim-pašom. Ibrahim-paša je postao veliki vezir 1523. godine i na tome položaju ostao do 1536. godine. Ako znamo da je Ibrahim-paša tražio da mu Ajni-dede protumači san, može se pretpostaviti da je Ajni-dede došao u Istanbul u drugoj polovini 1520-ih ili početkom 1530-ih godina. Najvažniji podatak koji je Muniri naveo jeste datum Ajni-dedeove smrti. Muniri navodi da je Ajni-dede umro 971/1563-64. ili 972/1564-65. godine (*toğuz yüz yetmiş bir yā yetmiş iki hüdūdında civār-ı rahmete vāşıl olur*). O drugom dervišu, Šemsi-dedeu, Muniri ništa ne navodi, pa će Skarićeva pretpostavka da je narodno predanje od Šemse, Ajni-dedeove unuke, načinilo derviša Šemsi-dedeu najvjerovatnije biti tačna.²⁴ Ajni-dede je bio ukopan pored Gazijske tekije, što ukazuje na to da je on, nakon svog povratka iz Istanbula u Sarajevo, bio vezan za ovu tekiju i da je najvjerovatnije bio njezin šejh.²⁵ Dakle, osnovano se može pretpostaviti da je Gazijska tekija polovinom 16. stoljeća pripadala halvetijskom redu. Činjenica da se uspomena na Ajni-dedeu sačuvala i u narodnom predanju govori o tome da je on svojevremeno igrao značajnu ulogu u vjerskom životu Sarajeva.

Muniri piše da je Ajni-dede tokom putovanja u Istanbul odsjeo nekoliko dana kod pira u mjestu čije ime nije naveo. Po njegovoj uputi, Ajni-dede trebao se javiti piru, koji je bio maser u Davud-pašinom hamamu u Istanbulu,

22 Hans Joachim Kissling, „Aus der Geschichte der Chalvetijje-Ordens”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 103, 1953, str. 255. O šejhu Omeru Rušeniju (Ömer Rüşenî) v. Mustafa İsmet Uzun, „Dede Ömer Rüşenî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1994, str. 81-83. O Sunbul Sinan-efendiji (Sünbül Sinan Efendi) v. Hür Mahmut Yücer, „Sünbül Sinan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII, İstanbul, 2010, str. 135-136.

23 Clayer, *Mistiques, état et société*, str. 128, piše da je Ajni-dede bio murid Sunbul Sinan-efendije („seyh Aynî Dede de Sarajevo (m. e. 971-72/1563-65), lui même ayant été initié à la Halvetiyye par Sünbül Sinan à Istanbul”), što neće biti tačno. Ona je vjerovatno zamijenila Sunbul Sinan-efendiju sa Erdebili Sinan-efendijom.

24 Up. Skarić, „Postanak Sarajeva”, str. 46.

25 Čehajić, *Derviški redovi*, str. 37, kao i prije njega Kemura, „Sarajevske džamije”, str. 282, navodi ime šejha Gazijske tekije iz 1565. godine. To je bio izvjesni hadži Ramadan, koji je ponovno želio obaviti hodočašće u Meku, pa je na traženje stanovnika mahale izvjesni Mehmed, sin Turalin, imenovan njegovim zamjenikom dok se hadži Ramadan ne vrati iz Meke.

a Ajni-dede je želio posjetiti i Bursu. Ako pretpostavimo da je Ajni-dede i u mladosti bio vezan za Gazijsku tekiju, na osnovu njegovog putovanja može se pretpostaviti da je Gazijska tekija u Sarajevu održavala veze s nekom od halvetijskih tekija u Bursi.²⁶

Može se gotovo bez zadržke kazati da je Ajni-dede otišao u Istanbul radi usavršavanja u tesavufu, odnosno da bi dobio idžazet na iršad od nekog halvetijskog šejha (u Ajni-dedeovom slučaju to je bio Erdebili Sinan-efendija). Ne može biti sumnje da je Ajni-dede nakon svog povratka u Bosnu kao halvetijski šejh davao idžazet halifama koji su tako postajali novi halvetijski šejhovi. Među najznamenitije dervise koji su zaželjeli da ga posjete u Sarajevu treba ubrojiti Muslihudina iz Srijemske Mitrovice i Piri-babu iz Pešte (Piri Baba Peštevi). Muniri navodi da je Piri-baba učio sarački zanat. Još kao mladić došao je posjetiti Ajni-dedeu, odnosno prisustvovati razgovorima i obredima koje je Ajni-dede predvodio u Sarajevu. Piri-baba je proveo nekoliko dana kod Ajni-dedeu u Sarajevu, a onda mu je Ajni-dede kazao da treba otići šejhu Rustem-dedeu u Budim i kod njega se usavršavati u tesavufu, što je Piri-baba i učinio.²⁷ Znatno veću aktivnost od Piri-babe Peštevija razvio je šejh Muslihudin iz Sremske Mitrovice. Muslihudin je najprije došao u Sarajevo i želio je služiti kod Ajni-dedeu, odnosno usavršavati se u učenju halvetijskog tarikata kod njega. Međutim, nakon nekog vremena poželio je posjetiti Bali-efendiju iz Sofije (Sofyalı Bali Efendi), pa se zaputio na put. Naposljetku, Muslihudin se sa svojom porodicom nastanio u Sremskoj Mitrovici, gdje je proveo ostatak svog života djelujući kao šejh u zaviji koja se nalazila u blizini Veli-begove dzamije.²⁸

Halvetijski derviški red, kojem je Ajni-dede pripadao, osnovan je u drugoj polovini 13. stoljeća u Horasanu, a poslije se proširio na Azerbejdžan, Anadoliju, Rumeliju, Siriju, Egipat i Hidžaz.²⁹ Čehajić je pisao da su halvetije u prvoj polovini 16. stoljeća bili prisutni u Bosni. Gazi Husrev-beg je u svojoj vakufnami izričito naložio da starješina njegovog hanikaha, koji je sagrađen do kraja 1531. godine, bude pripadnik halvetijskog tarikata.³⁰ Razlog za to nije teško odgonetnuti. Pročelnici halvetijskog reda bili su bliski osmanskim vlastima koje su, potpomognute djelovanjem ovog derviškog reda, suzbijale vjerska skretanja od ortodoksnog islama i podizale raspoloženje osmanske vojske i muslimanskog stanovništva za borbu protiv unutrašnjih i vanjskih

26 U Sarajevu je postojala i mahala Mehmeda Brusevije. V. Šabanović, „Teritorijalno širenje i građevni razvoj Sarajeva u XVI stoljeću”, *Radovi*, knj. 26, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 9, Sarajevo: Naučno društvo BiH, 1965, str. 36.

27 Müniri Belgradi, *Silsiletü 'l-muḳarrebîn*, fol.107r-107v.

28 V. Clayer, *Mistiques, état et société*, str. 128.

29 Čehajić, *Derviški redovi*, str. 79.

30 Isto, str. 85.

protivnika Osmanskog Carstva. Šejhovi Gazi Husrev-begovog hanikaha bili su imenovani od osmanske administracije. Čehajić navodi da nije poznato ko su bili prvi pročelnici Gazi Husrev-begovog hanika i da se tek od prve polovine 17. stoljeća njihova imena mogu naći u izvorima.³¹ Činjenica da je narodno predanje o Ajni-dedeu bilo živo i u prvoj polovini 17. stoljeća govori u prilog pretpostavci da je u drugoj polovini 15. i tokom 16. stoljeća isto tako važnu ulogu u derviškom, odnosno vjerskom životu u Sarajevu imala i Gazijska tekija koja je, ako ne od osnivanja, onda barem u prvoj polovini 16. stoljeća također pripadala halvetijskom tarikatu.

Čehajić je pretpostavljao da je Gazijska tekija najstarija tekija u Bosni, da su u njoj djelovali šejhovi Ajni-dede i Šemsi-dede i da je u početku vjerovatno pripadala nakšibendijama.³² Adem Handžić je, oslanjajući se na narodnu tradiciju o dervišima Ajni-dedeu i Šemsi-dedeu, pisao da je u selu Utorniku u Vrhbosni postojala zavija za koju se može smatrati da je podignuta negdje između 1435. i 1461. godine.³³ Aščerić-Todd je skrenula pažnju na to da su se dosadašnji istraživači bavili samo vremenom osnivanja Gazijske tekije, ali da uopće nije razmatrana njezina uloga u osnivanju grada Sarajeva. Ona pri tome ukazuje na značaj Handžićevog shvatanja procesa osnivanja i razvoja nekih mjesta u Bosni za vrijeme osmanske vlasti. Taj se proces, po Handžiću, mogao sastojati od dvije komponente: derviške i državne.³⁴ Derviši su na pojedinim mjestima u Bosni podizali svoje zavije, odnosno svratišta za putnike, a kasnije su državni dužnosnici kod tih svratišta podizali druge građevine od javnog značaja (džamije, hanove, kupatila) i tako stvarali nukleus iz kojeg su se mjesta razvijala. Aščerić-Todd smatra da je ova zavija, odnosno tekija, osnovana prije 1459. godine, da je bila jedna od najstarijih osmanskih građevina u Sarajevu i da su je osnovali prvi derviši gazije koji su učestvovali u osvajanju Vrhbosne.³⁵ Zato ne treba isključiti mogućnost da je osnivanje Gazijske tekije u trgu, odnosno selu Torniku, potaknulo bosanskog sandžakbega Isa-bega Ishakovića da na području obližnjeg sela Brodca podigne i druge građevine od javnog značaja. U tom slučaju, početni impuls za postanak grada Sarajeva zapravo je bio dolazak derviša, odnosno osnivanje Gazijske tekije.

31 Isto, str. 87.

32 Isto, str. 36.

33 Adem Handžić, „O ulozi derviša u formiranju gradskih naselja u Bosni u XV stoljeću”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 31, Sarajevo, 1981, str. 171.

34 Isto, str. 170.

35 Aščerić-Todd, *Dervishes and Islam*, str. 71-72.

Izvori

Münîrî Belgrâdî, *Silsiletü'l-mukarrebîn ve menâkıbu 'l-müttekîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, br. 2819, fol. 132r-136v

Literatura

- Aščerić-Todd, Ines, *Dervishes and Islam in Bosnia: Sufi Dimensions to the Formation of the Bosnian Muslim Society*, Brill, Leiden, 2015.
- Ayktut, Nezihi, „Damad İbrâhim Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, 1993.
- Bitiçi, Takhidin, *Münîri-i Belgrâdî ve Silsiletü'l-mukarrebîn Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2001.
- Clayer, Nathalie, „Münîrî Belgrâdî: Un représentant de la 'ilmiyye dans la région de Belgrade, fin XVIe - début du XVIIe siècle”, *Frauen, Bilder und Gelehrte*, Simurg, İstanbul, 2002.
- Clayer, Nathalie, *Mistiques, état et société: les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours*, Brill, Leiden, 1994.
- Ćehajić, Džemal, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1986.
- Dostović, Nihad, „Beogradski muftija Munîrî Belgrâdî i hamzevije”, *Anali GHB*, XLI, Sarajevo, 2020.
- Emecen, Feridun, „İbrâhim Paşa, Makbul”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXI, İstanbul, 2000.
- Gaćanin, Sabaheta, „Literarna pisma Nergisija kao izvor za rekonstrukciju biografskih i društvenih okolnosti u 17. stoljeću”, *Radovi (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, 7, Sarajevo, 2020.
- Handžić, Adem, „O ulozi derviša u formiranju gradskih naselja u Bosni u XV stoljeću”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 31/1981, Sarajevo, 1981.
- Kemura, Sejfudin, „Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe”, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 23, Sarajevo, 1911.
- Kissling, Hans Joachim, „Aus der Geschichte der Chalvetijje-Ordens”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 103, Wiesbaden, 1953.
- Mujezinović, Mehmed, „Nekoliko nevjerodostojnih turskih natpisa u Sarajevu”, *Naše starine*, 2, Sarajevo, 1954.
- Palavestra, Vlajko, *Legende iz starog Sarajeva*, Most Art, Zemun, 2003.
- Skarić, Vladislav, „Postanak Sarajeva i njegov teritorijalni razvoj u 15. i 16. stoljeću”, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XLI/1929, Sarajevo, 1929.
- Smailbegović, Esma, *Narodna predaja o Sarajevu*, Institut za jezik i književnost, Sarajevo, 1986.

- Šabanović, Hazim, „Teritorijalno širenje i građevni razvoj Sarajeva u XVI stoljeću”, *Radovi*, knj. 26, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 9, Sarajevo, 1965.
- Šabanović, Hazim, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973.
- Uzun, Mustafa İsmet, „Dede Ömer Rûşenî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1994.
- Yücer, Hür Mahmut, „Sünbül Sinan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- Zlatar, Behija, *Zlatno doba Sarajeva: XVI stoljeće*, Svjetlost, Sarajevo, 1996.

About the Authenticity of Oral Tradition about the Sarajevo Sheikh Ayni Dede

Summary

Oral tradition marks the year 866 A.H. (1461/62 A.D.) as the year of death of two dervishes from Sarajevo, Ayni Dede and Şemsi Dede. Based on the quotations from the work *Silsiletü 'l-muḳarrebîn ve menâḳıbu 'l-mütteḳîn* by Muniri- effendi, the Mufti of Belgrade, it can be ascertained that Ayni Dede passed away a whole century later, between 1563 and 1565. In his youth Ayni Dede worked as a tailor. From Sarajevo he went to İstanbul where he started to specialize in Sufism with the sheikh of dervishes Erdebili Sinan- effendi. During his stay in İstanbul, he had the opportunity to get close to the powerful Grand Vizier, Ibrahim Pasha. After his return to Sarajevo, he probably became the sheikh of Gazijska tekija (tekke). The latter dervish mentioned in oral tradition, Şemsi Dede, most likely did not exist.

Keywords: Sarajevo, Ayni Dede, Şemsi Dede, Gazijska tekija (tekke), oral tradition.